

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
^{Set.} 1150

Title: *Selwa Samudra*
Siksha

1150

Complete

1150

Sarva	Samukt	Siksha	Title	Shri Lalayan
	and	Swatantrush	Author	
	Rig-veda	Suta	Editor	
JK		Sak	Year, Vols.	1637
			Publisher	
1150			Remarks	

श्रीगणेशाय नमः ॥ ३६३ ॥ गणेशं वरदं देवं प्रणिपत्य गजाननां दिवादीनां प्रवक्ष्यामि लक्षणं सर्वसंमतं ॥ १ ॥ स्वरान्द्वित्वमवाप्नो
 तिव्यजनं व्यंजने परे । स्पर्शो लकारपूर्वो यो व पूर्वस्य द्विरुच्यते ॥ स्वरपूर्वस्य परस्य परस्ताद्व्यजनं स्थितो आपदातो द्विर्जते द्वर्णमात्रे
 परे सति संयोगादिरिया द्वित्वमनुस्वारात्परा स्थितः ॥ अनुस्वारो द्विरुच्येत संयोगे परता स्थिते ॥ मात्रा द्विमात्रो नुस्वारो द्विमात्रा
 न्मात्र एव । मात्रिका द्विपि संयोगे मात्रिकस्तद्विरुच्यते ॥ अनुस्वारो द्विमात्रत्वं संयोगे परता स्थिते ॥ अन्यत्रा ध्ये नृभिः सर्वद्विमा
 त्रपरतः स्थितः ॥ अनुस्वारो द्विमात्रं स्यात् ॥ कोष्ठात्परं पुच । संयोगे परता स्यान्मात्रिकस्तद्विरुच्यते ॥ २ ॥ स्वसंयोगोर्मध्ये अनु
 स्वारो द्विरुच्यते । स एव द्वित्वमात्रो नितदन्त्या न द्विरुच्यते ॥ यत्र तेन निमित्तेन द्वित्वं व्यंजनमभ्युत्ते ॥ द्वितीयस्य ननु द्वितीयं तत्तत्प्राग्वर्तमानं
 भवेत् ॥ परमात्म्या भिन्नं च रूपसंगमश्च धाम च । पाथ एषु च पूर्वेषु पूर्ववत्स्वित्त्वं नु जायते ॥ कुत्रचिस्वरयोर्मध्ये द्वित्वं लक्ष्यानुसारं
 तः । पूर्वगमस्तथा तत्र क्रियावर्णविचक्षणः ॥ पदांतस्यापदांतस्य शाब्दयोः परतयोः । प्रथमस्याद्वितीयत्वं मपदांतस्पर्शान्तरं
 ॥ प्रोक्तो यत्र न वर्तते द्वित्वं तदुच्यते ॥ स्वरभ्यः प्रथमापूर्वात् प्रायेण विस्मर्गको ॥ ३ ॥ अत्र प्रकृतस्य शाब्दं नमानुत्तमाद्यमा
 न । वर्णयस्यानुपूर्वगवर्णक्रमविचक्षणः ॥ ४ ॥ अघोषाद्भ्रमणाद्यध्वं स्पर्शमात्रे परे सति । सकृत् स्पर्शसि स्थानात्तन्मध्ये प्रथमाग
 मः ॥ ५ ॥ शशानां ये वलानां च मकारपरवर्तः स्थितः । तेषामवाप्नुयात् ॥ एते सवर्णमनुनासिके ॥ ६ ॥ उकारात्पदांता इतद्योः पर
 तयोः । यथाक्रमं कर्गो स्यातामाममाविति निर्णयः ॥ ७ ॥ यत्को भवेद्द्वितीयः सवर्णः परतयोः । यथाक्रमं कर्गो स्यातामाममा
 इति निश्चयः ॥ ८ ॥ नकारो तं पदं पूर्ववद्व्यवहारेषु परेषु च । नकारस्त्वहं मध्ये तत्र वर्णमसंयुतं ॥ नकारांतं पदं पूर्ववद्व्यवहारेषु परेषु
 दि । विशिष्टतज्जानीयाद्वित्वमित्यभिधीयते ॥ नकारांतं पदं पूर्ववद्व्यवहारेषु परेषु च । नकारस्त्वहं मध्ये तत्र वर्णमसंयुतं ॥ नकारांतं पदं पूर्ववद्व्यवहारेषु परेषु
 २१ पदांतो वनो यत्र यवहारेषु परेषु च । द्विरुच्येत न ड्योर्ध्वं नृत्तव्यपदेन २२ वावसेषु स्वरोदयाहकारव्यंजिनोदया । सवसे
 पुच विदनाहकारसंज्ञतो विदुः ॥ २३ ॥ करणुरहयायोगिकविणीलहकारयोः । हरिणीरशसानाचहारितालशकारयोः २४ या
 तुहसपदानामसातुरफसकारयोः । करणुः कर्विणी चैव हरिणीहारितेति च । हसपदांतविरुध्याः पंचैतास्वरभक्तयः २५
 वगणितं सवसेः साधर्मित्वाभिश्च संयुतं । दृष्ट्वायमानिवर्तितद्व्यवर्णविचक्षणः २६ चकारभूतोयः स्पर्शो नस्मान्नयम

मिथ्याति। इतरस्य तु सर्वस्य समास्यादिति निर्णयः। १२० व्यक्तिसम्यक्स्वनासिक्यः सपादोमात्रिकः स्मृतः। व्यक्तिसंज्ञापितः कालाभवे
 इति विनिश्चयः। १२१ सवर्णो यत्र दृश्यतस्वरितो यत्र दृश्यते। परकालदीर्घमध्यविसर्गो नैव दृश्यते। १२२ पिपीलिकेति विज्ञेयस्तद
 न्योदीर्घउच्यते। पुष्पौत्रिषु प्रवेष्टु सप्तसेषु परेषु च। रेफाडुकार एव स्यात्स्वरभक्तिर्न विद्यते। १२३ यायकविधिधायो ध्वंशु विभ्याश्च
 विमोहादिभिः। इत्यास्त्रशमिकोत्पत्तिविधेति स्वरं तता। १२४ अकारिषवर्णो वर्णः। रिषौ भक्तिरेव स्यात्पि। अतारिषस्तारिष
 श्वेत्स्वरभक्तिर्न विद्यते। १२५ कामो मे न्युस्तथा पापं त्रिषु प्रवेष्टु तत्कर्म। स्वरभक्तिर्विज्ञानीयादिकारो नैव संभवति। १२६ स्वस्वरा
 यरो भक्तिश्च यत्नं न येदृशः। १२७ स्वरस्य ध्वंशु चैति स्वरं तत्र भक्तिरुच्यते। १२८ स्वस्वरात्परतः भिन्नो शेषः पूर्वगो के जराः। भक्त
 यः पदमध्यस्थः स्वतंत्रात् पूर्वमवेत्त। १२९ एकमात्रो भवेत्स्वादिमात्रो दीर्घउच्यते। त्रिमास्त्रं त्रिस्तुतान्द्वयाव्यजनं तद्वध
 माधकं। १३० एकमात्रावसास्त्रेति स्थावरावसास्त्रानुसारिणी। पादानां स्यात्पाकवती पादमात्रा पिपीलिका। १३१ आदिस्वावसा
 नुस्तरितं तस्मानुसारिणी। पावकेत्यभयोर्द्विस्वदीर्घयोस्तु पिपीलिका। १३२ विद्वन्नुपयोर्मध्ये एकमात्रा प्रकीर्तिता। पदम
 ध्ये ध्वंशुमात्रस्याद्विद्वत्तामिति निर्णयः। १३३ अहंशब्दमहंशब्दौ भिन्नस्वरो यथा क्रमात्। न कचनानुवाकन सर्वेषामाद्युदात्तदा
 ते अनासि विस्तृतमध्यस्थस्य द्वादशमध्यमं। सैरेव स्मिन्नाद्वितीयो द्वादशमध्यमं विद्वत्तुः। १३४ पापस्त्वदत्तमात्रादिमानं वेदवा
 यसः। शिखी सौतिभिर्मात्रस्तेन कुलस्त्वध्वंशुमात्रिकं। १३५ नासिकात्तु मुखस्य त्वं पंचमैह स्थसंयुतं। अतस्त्वाभिमुखं स्थित्व कं
 त्वं केवलस्य तु। १३६ लकारस्य वकारस्य संयोगो स्वस्वितो यदिति। तथा संयुक्त एव स्यादसंयुक्तं स्तद्व्यथा। १३७ शिक्षाभिप्रातिः
 नु शारब्धच विरुद्धतामिथो यथा। शिखी दुर्वस्यात्तादृशस्य नमृगीयथा। १३८ शारब्धस्य नकारस्य उकारस्योत्तरीयकं। नकारस्य
 नयोर्मध्ये काठके परिकीर्तिते। १३९ अस्माभ्यर्दीर्घयोर्मध्ये नासिक्यस्वरयोरपि। व्यक्तिः सपादो मात्रयतथावच्छेदिका स्मृताः।
 १४० स्वस्वरो नैवैति। द्विषमापद्यतपदं ततोः। अपि स्वरान्नरावव शिल्लहा भवतद्व्यथा। १४१ अभिधानाख्यवर्णस्य प्रथम
 स्थवरो यदिति। मुख्यप्रथमसंज्ञावेदित्वं न स्यात्संज्ञायां। १४२ पूर्ववर्णप्रथमैव न वने। उन्नरं बुध्यः। वकारे परवर्तते च वकार
 बाधरस्यात्। १४३ हकारमौरसं विद्यादितस्त्वा स्वरस्य सुच। उन्नमेष परवर्तते नासिक्य स्वमहाधिकी। १४४ नासाभ्यां त्वोभ्य

जेदाभ्युत्पत्तिरसंगमे। ह्युतो वर्णपदो तस्तेनासिक्यो रंगसंज्ञिकः। १४५ कांस्यध्वनि समं रंगं दद्यादुत्थितं वेदेत्। चत्वारः काठके रंगदी
 र्घ्याण्येकविधः। १४६ पंचरंगाः स्फुतादीर्घाश्चत्वारस्तैर्निरीयके। १४७ स कास्य मगतादीर्घादुपकृता निमासुताः। १४८ दीर्घस्तेनैमि
 देवो रुक्ता अहंममवाजवा। नित्या भवेति नासिक्या अनुस्वारो नमायमाः। १४९ अंतस्त्वस्त्रिकारश्च स्वरो भवेति निमित्तभः। स्वराणां स
 षण्णो नैव प्रयत्नो विद्वत्स्मृताः। १५० संवत्तनमकारस्य विशेषो यं विधीयते। निमित्तस्य स्फुत्ता इत्याश्रयेषु विनष्टाः। १५१ स्पर्शा
 नां व्यजनं संगृह्येयं द्विषवन्नदा। तयोरादेशेति विशेषो यं व्यजनस्य। १५२ हृदये चैव कामात्रे स्वरध्वंशुमात्रे स्वरध्वंशुभिः। नासिकायां
 तथा ध्वंशु रंगस्येवं द्विमात्रता। १५३ मकारात्पदं पूर्वकाति प्रत्युत्तरा यदिति। ज्योतिमकारो नुस्वारस्ते ध्वंशुमिव विजितः। १५४ नकिं च
 तिसंज्ञानं प्रियं कानं तथैव च। ध्वंशुदंशु वदत्यत्र रूपधर्मविवर्जितः। १५५ अनुत्तमा सवर्णिया सवर्णात्स्वतः स्थितः। हवास्पश
 यरोलश्च स्वस्पर्शपरस्तथा। १५६ नकारस्य पदं तस्माद्यवहात्स्वतः स्थितः। एवमभ्युदयो वर्णादुक्तं द्वित्वं विवर्जितः। १५७ रूपि
 भिर्विद्वत्प्राक्तं वेदवद्विस्तथापि हि। अध्यनभिः समस्ते स्वरयुक्ताः। १५८ इदानीं हस्तविन्यासाद्वारणां विस्मृयेत्
 अनुत्तमानामुदात्तादिधर्माणां सिद्धये च। व्यजनस्यापरस्यांगं पूर्वस्यावसितं भवेत्। पराधुक् मनुस्वरा यो यादिति रिवच
 १५९ सर्ववर्णपरस्यांगं तस्मात्परमस्वरं। परांगोऽपरस्पर्शो यमश्चैवांगनिर्णयः। १६० स्वरो यत्रो भ्रमः पूर्वरेफस्य स्वरभक्ति
 तः। १६१ नकारस्य स्वरूपं तद्वध्वंशुद्विषवन्नदा। १६२ स्वरभक्तिरतो विद्यात्तकारमिह विस्तरात्। १६३ नकारस्य स्वरूपं हि हिंस्रपाद
 वतुष्टयं। १६४ पादेषु तेषु विज्ञेया पादावतस्वरीतकः। अणुरेफस्य मध्यदो विज्ञेया व्यजनात्मको। १६५ रेफस्य वास्तिरुत्तरे हि पा
 दं सर्ववर्णयो ज्ञेयम्। स्वरात्मकेन पादेन नृणो न रंततः। १६६ स्वरपादस्ततो पादोऽस्वरभक्तिरिति रितो। हकारे पूर्वभागे स्या
 दुन्नरादाशेषः। १६७ हकारसंज्ञतां विद्यादित्वा मितरं नृणः। पूर्वस्वरस्य चाल्पत्वमित्युत्तमिति त्रयम्। १६८ एतन्नयं विस्
 ज्योवस्वरभक्तिसमुच्चरेत्। स्वरभक्तिः परास्त्रा राप्रचयत्वं मवाक्रयात्। १६९ वासः शब्दादनुस्वारः पूर्वस्थानिकाठके।
 ननु भ्रमकृतिस्पर्शः पूर्वगतं मवाक्रयात्। १७० उदात्तादिस्वराधाशवर्णानामिह स्तोत्रं। त्रिन्यतस्वरसंज्ञानाम्। १७१ को
 नाशो नासिद्वयः। १७२ यदेतदेह दीर्घत्वमगा नाटु। १७३ वान्वयेत्। कंठाकाशस्य कृतातामिनिना न्युज्जन्मनि। १७४ को
 रितस्वारितोऽप्यतिः। १७५ स्वस्वस्वरस्य दृष्ट्या दृष्टानामुदावय। कंठाकाशमहत्वं वनी

श्रीगणेशाय नमः ॥ अग्निमीळे प्रथमे मंडुके स्तुतु संख्या शतद्वयनवभिन्नं स्यात् ॥ १०९ ॥ प्रथमे मंडुके
 नुवाकाश्चतुर्विंशतिसंख्या कामधुदादारभ्यागस्तिपर्यन्ता इति ॥ अथ द्वितीयमंडुके त्रिंशत्वारिंशत्स्तुतानि ॥ अनु
 वाकास्तु चत्वारः ॥ अथ तृतीयमंडुके स्तुतु संख्या द्विषष्टिश्चेति ॥ अनुवाकाः पंच ॥ तदेतन्ननुर्धममंडुके स्तुतु सं
 ख्या अष्टा पंचाशत् ॥ अनुवाकाः पंच ॥ तदेतन्ननुर्धममंडुके ॥ सप्ताधिकान्वस्तुतानामशतिर्मंडुके त्विदं ॥ अ
 नीणां त्वधिपादष्टिरनुवाकां षड्वेनु ॥ तदेतन्मंडुके स्तुतु संख्या पंचाधिकसप्ततिश्च ॥ अनुवाकास्तु षड् ॥ अथ स
 त्तमे मंडुके ॥ शतमे तनु स्तुतानां मंडुके चतुर्नरं ॥ अपश्यद्वैर्विशः स्तुतु मनुवाकाः षड्वेनु ॥ तदेतदष्टममंडुके ॥ स्तु
 तानां नवति द्वे स्तुतु मंडुके चतुर्नरं ॥ कण्वादीनां प्रायशो षड्वेनुवाका दशे वेनु ॥ अथ नवममंडुके ॥ एतस्स्तुतु शतं
 सोम्यमंडुके च चतुर्दश पावमानां स्तुतु संख्या तमनुवाकास्तु सप्तवे ॥ नवममंडुके ह्येव पावमानं प्रकीर्तितं ॥
 दशानी दशमं सम्यक् कृते वाचिर्भवे ॥ स्तुतु संख्या दशमे मंडुके ॥ एकाधिका नवति शतमन्यस्मृतं बुधे ॥
 दशानामनुत्तमं वै तद्विधममंडुके यथा ॥ अनुवाक संख्या द्वादशेति ॥ ॥ ११० ॥